

El concepte d'estètica en Josep Pla

Les lectures literals dels escrits planians impulsades pels seus detractors han provocat l'assumpció de falsos rols. Estudiant de forma rigorosa els mateixos textos que ells manipulen fent-lo passar per llanut —faceta instigada per Pla quan fer-se l'ignorant salvava vides i obres—, observem com som davant d'un dels catalans més lúcids i documentats del seu temps.

Per Álvaro Muñoz

El llibre *Historia de la estètica* de Raymond Bayer em va deixar un parell de dies entotsolat. La capacitat de síntesi i la clari-vidència de l'obra permeten de llegir una "història" com un conjunt de reflexions. El concepte "estètic" sempre m'ha cridat l'atenció. Un mot aparentment subjectiu i, per tant, buit, em va desvetllar tota la nit. Vaig agafar la llibreta de notes per revisar quina teoria em feia més el pes, però cadascuna d'elles tenia alguna cosa que deixava la taula coixa. L'endemà, un bon amic em va regalar una entrada per al concert número 2 per a piano i orquestra de Rakhmàninov i la Quarta de Brahms al Palau de la Música Catalana. Com que la meua entrada era la pitjor de tot el Palau i amb prou feines veia l'arquet d'un violinista, em va venir al cap quan Josep Pla va abandonar aquest mateix espai perquè la decoració modernista no li permetia concentrar-se en la música de Bach.

Durant la tornada, vaig pensar què era bell per a Pla. Vaig llegir-ne un parell de comentaris que asseguraven que no n'entenia i vaig riure preventivament. A mesura que obria l'*Obra Completa* observava quantíssim sabia d'estètica francesa i alemanya, però com em passava amb Bayer, a ell tampoc li feia el pes cap teòric. Per entendre Pla, has de llegir amb multibarrocs, i pensar quin en porta l'autor quan escriu segons què; si més no, intentar fer-ho, perquè he arribat a la conclusió que la gent que llegeix Pla sense valorar el context polític sovint és enganyada pel de Palafrugell. Cap pensament és buit, cap idea és injustificada, i cenyir-se al sentit literal quan diu que no en sap és símptoma de la comoditat de qui no vol anar més enllà. Que t'albarde és ben senzill, però almenys mirem de posar-li-ho difícil.

Pla, un home meravellat per París, defuig dels estètics del XVII, cosa que sobta en un primer

Paisatge d'arrossars de València.

PARCS NATURALS DE LA GENERALITAT VALENCIANA

moment, però que ràpidament entens quan veus que, en aquella època, porten l'estètica racionalista fins a les últimes conseqüències, també en jardineria —vegeu, per exemple, els jardins del Palau de Versalles. Quan Pla visita Versalles, valora els castanyers desendrecats del fons, és a dir, “la part més humana del jardí”. Pla aposta, però, pel jardí anglosaxó, “un espai indeterminat d’herba verda, aparentment, sense obra humana que l’haja modificat perceptiblement” i contra aquell proverbi alemany que diu que els arbres no deixen veure el bosc, en trobaríem un altre d’anglès —que ens hem inventat— que per poder veure el bosc només calen els arbres necessaris.

Deixaríem la França de Montesquieu i Voltaire, i aniríem fins a l’Alemanya de Kant. Aquí ja trobem una mica més del pensament de Pla, el qual llegeix la *Crítica a la raó pura* com a regal de Pujols. Kant, en analitzar l’univers, diu que només

hem de tenir present la finalitat en dos moments: la vida i la bellesa. El concepte “utilitarista” no arriba fins al XVIII amb Bentham i és aplicat a la felicitat, però tot i la manca d’un mot que ho designés, la història de l’art ha estat conscientment utilitarista sense que això excloua el gust exquisit amb què s’hi treballava. En aquesta mateixa direcció trobem l’estètica de Josep Pla: la barreja de la bellesa amb la impossibilitat que aquesta siga eixorca. Nosaltres, per exemplificar-ho, posaríem d’exemple les vidrieres de la basílica de Saint-Denis, les quals saben combinar el bon gust i la narració d’històries. Pla, en canvi, apostarà per l’Horta de València.

Pla visita el País Valencià nombrosos cops, sovint de la mà de Fuster. En una d’aquestes passejades per les marjals, Fuster defensa amb insistència el paisatge del desert del Sàhara. Pla, en canvi, se’n fa creus i diu que el model de bellesa és el valencià. Som el 1953, ja no és el Pla jove de judicis apressats i, tot i que no ha estat al Sàhara, ha visitat els deserts d’Egipte i els del golf Pèrsic; en contra del que diuen alguns —entre ells el mateix autor—, el coneixement i el domini de Pla sobre el tema és absolut. És divertit perquè ambdós escriptors deixen constància d’aquesta conversa als seus escrits: el de Sueca dient que com era possible que un home tan intel·ligent com Pla cregués que el paisatge ha de ser necessàriament útil, i el de Palafrugell que com un home tan intel·ligent com Fuster podia considerar que el paisatge podia ser estèril. Els deserts que meravellen l’un, a l’altre li semblen un sorral, i el paisatge dels arrossars i tarongers que Pla admira amb prou feines aconsegueixen l’atenció de Fuster. Si m’he de llençar a la piscina sobre per què justament el paisatge valencià i no cap altre en tinc dues teories. La primera, sentimental; la segona, més important, la desfeta europea. El pare de Pla s’arruïna invertint en arròs a Pals per la denúncia del marquès de Torroella i quan arriba a València veu que la gent amb camps d’arròs té diners. Pla coneix perfectament la famosa quarteta valenciana que diu: “Quan en Odesa i Moscou / sonen canons de bronze / L’arròs, que hui va a nou / demà pujarà a onze.” En quatre ratlles hi ha el perquè de tot plegat. Pla ha freqüentat els millors restaurants i els pitjors hostals, ha tingut seguretat i angoixa, i fa temps que el desig d’estabilitat està per sobre de l’estètica, perquè ha vist com s’enderrocaven els mo- →

→ numents més bells mentre que els camps més senzills suportaven economies.

Quan Pla té la conversa amb Fuster, ja ha vist la remodelació de Madrid (1921), ha patit l'entrada de Mussolini a Itàlia (1922) i la hiperinflació de Weimar (1923), i deixa ben palès als seus articles les alteracions en el dia a dia. Malgrat les exageracions que sempre acompanyen algunes anècdotes —d'altres simplement són inventades—, la situació a Berlín no era gaire llunyana del que retrata en aquest crònica titulada "Misèria", publicada a *La Publicitat*: "És corrent el cas del comprador que comença a fer cua a les dues de la tarda, quan les coses tenen un valor X, i a les cinc, hora d'arribada al mostrador, ja no pot comprar perquè les coses tenen un valor Z".

Per a trobar unes condicions favorables, ha d'anar a l'URSS l'any 1925 enviat presumptament —no és ben bé així si llegiu *Cartes a Pere*— per la pena de l'Ateneu. Pla hi arriba enmig d'un període assossegat de recuperació econòmica, quan Lenin fa un any i mig que és mort i Ramon Mercader encara no li ha esclafat el cap a Trotski amb un piolet. A l'URSS és quan veu com la classe tre-

A dalt a l'esquerra, jardins del Palau de Versalles. A la dreta, Josep Pla. A sota, basílica de Saint-Denis.

balladora —ell l'anomena “poble-poble” —, revifa l'economia amb el conreu de la terra del país, i fins i tot pensa en com això canviaria els models europeus. Pla troba a València un vestigi d'aquesta producció de la terra quan abandona la ciutat i arriba a l'Horta envoltada d'un paisatge “admirablement cultivat, alineat, aprofitadíssim”, amb una botànica dels tarongers que, quan tot s'ensorrava, “feia la impressió d'una agricultura civilitzada i realitzada amb un cap admirable”. Aquesta enyorança de civilització que les guerres han exterminat només calia buscar-la a unes tarongines que representen, d'una banda, l'inici d'un nou cicle; i d'una altra, la certesa de tenir alguna cosa per portar-nos a la boca en qualsevol moment. Torne al llibre de Bayer per veure si cap teòric defensa aquesta idea: cap ni un. Tots parlen des de la teoria; Pla, en canvi, ho fa des de la vivència. Que arribi a aquesta conclusió tan reditícia no s'explica, ni de lluny, per la manca d'enteniment —com alguns apuntaven. Més aviat és l'exploració d'una bibliografia ingent de pensadors francesos, anglesos i alemanys, que, un cop llegida i analitzada, veu que no s'aplica a la seua experiència. És la conseqüència d'eixir del despatx i trepitjar la terra, i la diferència entre qui ha llegit i qui ha viscut. El meu avi, que les va passar ben magres, diria que és una teoria mullada per la salsa de Sant Bernat, la gana, que et fa trobar bons tots els menjars. I a ell sí que el considere un teòric. ●

#Nou Temps

**EL PRIMER
SETMANARI
EN CATALÀ**

**EL NOSTRE,
EL TEU!**

www.eltmps.cat

FES-TE'N SUBSCRIPTOR

a subscripcions@eltmps.cat
o telefona al 902 131 025